

بررسی تاثیر ساخت و ساز و معماری در پیشگیری وضعی از جرم در شهر بوشهر

اسماعیل عبداللهی ۱، رسول شمسی ۲*

۱ - دکترا جزا و جرم‌شناسی - استادیار دانشگاه آزاد اسلامی بوشهر (*esmaeil.abdolahi@yahoo.com*)

۲ - کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی (*rasoulshamsi41@yahoo.com*)

چکیده

تحت تاثیر دگرگونی‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در سراسر جهان و وقوع انقلاب در زمینه فناوری اطلاعات و ارتباطات و به موازات آن افزایش قابل ملاحظه ناهنجاری‌های اجتماعی در اکثر کشورها طی دهه‌های اخیر، دین‌گاه‌های نوینی برای کنترل، پیشگیری و مقابله با بزه‌کاری‌ها ارائه شده است. یکی از انواع راهبردهای پیشگیرانه از جرم، ”پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی“ است این نظریه، معتقد است که رفتار انسانی تحت تاثیر طراحی محیطی است که در آن زندگی می‌کند و تاکید دارد که با بهینه‌سازی محیط و ایجاد تصویری مثبت از محیط، می‌توان ارتکاب جرم در محیط را کاهش داد و یا از بین برد. پیشگیری محیطی از جرم، بر این مفهوم ساده مبتنی است که جرم تا اندازه‌ای پیامد فرصت‌های برخاسته از محیط است و در این صورت، باید دگرگونی محیط فیزیکی به منظور کاستن ارتکاب جرم امکان‌پذیر شود. در واقع هدف این مقاله، ارتقای سطح آگاهی صاحبان منزل، معماران و طراحان شهری در باره مفهوم پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی است که به دنبال افزایش امنیت، توسعه شهری و کاهش فرصت‌های مجرمانه حاصل می‌شود. بر همین اساس شهر بوشهر به عنوان مطالعه موردی انتخاب شده است. طی بررسی‌های به عمل آمده، می‌توان چنین استنباط کرد که با توزیع متعادل کاربری‌های مختلف در سطح شهر از یک سو باعث افزایش نظارت اجتماعی در مناطق خلوت شهر و از سوی دیگر باعث کاهش تراکم بیش از حد جمعیت و فعالیت‌ها در بخش‌های متراکم شهر شد و بدین طریق می‌توان از بروز جرائم پیشگیری کرد.

واژه‌های کلیدی: پیشگیری از جرم، طراحی محیطی، فرصت‌های کلیدی، بهینه‌سازی محیط، بوشهر

جرم عبارت است از، هر شیوه رفتاری که قانون را نقض می‌کند. یک جرم وقتی اتفاق می‌افتد که چهار عامل همزمان با هم وجود داشته باشد: الف) قانون، ب) مجرم (ج) هدف د) مکان وقوع جرم (اشنایدر، ۱۳۸۷: ۱۸). در این مقاله عمدتاً به جرائمی می‌پردازیم که بر اساس نظرسنجی‌های عمومی، شهروندان بیشتر از آن واهمه دارند. جرم‌هایی مربوط به افراد یا اموال، مانند تجاوز، دزدی یا اعمال زور، دستبرد، سرقت‌های مرتبط با اتومبیل و دزدی‌های عادی. در این مقاله به جرم‌های مربوط به مشاغل اداری مثل کلاه‌برداری و تقلب اشاره نخواهد شد. گرچه این جرم‌ها باری به دوش افراد می‌گذارند و برای جامعه پرهزینه هستند لکن دارای ساختاری هستند که معمولاً نیاز به بررسی‌های خاص منطقه‌ای دارند.

از پیامدهای ازدیاد جمعیت و رشد بی‌رویه شهرها، افزایش جرم و جنایت در آنهاست. شناسایی عوامل جرم‌زا اصلی‌ترین گام در جهت کاهش جرائم محسوب می‌شود. اندیشمندان طی بررسی‌های به عمل آمده به این نتیجه رسیده‌اند که انگیزه، زمان و مکان، سه عنصر اصلی در وقوع جرائم مختلف می‌باشند. در واقع تفاوت در ویژگی‌های رفتاری و ساختارهای مکانی و زمانی منجر به توزیع متفاوت جرائم در سطح شهرها می‌شود. در این میان عنصر مکان در بروز انواع ناهنجاری‌ها نقش بسزایی دارد. هر جرمی در شرایط زمانی و مکانی خاصی اتفاق می‌افتد.

مجرمین بیشتر، مکلنهایی را جهت اعمال مجرمانه خود برمی‌گزینند که فرصت‌های مناسبی جهت ارتکاب جرم داشته باشند. بعضی مکلن‌ها، فرصت و شرایط محیطی مناسبی برای بزه‌کاری جهت انجام اعمال مجرمانه آنها پدید می‌آورند و در مقابل، بعضی محیط‌ها مانع بروز ناهنجاری هستند. لذا تلاش در جهت حذف این فرصت‌ها در فضاهای شهری منجر به کاهش جرائم خواهد شد. در این راستا، طراحی شهری می‌تواند نقش بسیار مهمی در جلوگیری از وقوع جرائم ایفا نماید. برنامه‌ریزان شهری با شناخت محیط‌های جرم‌زا در شهرها و نیز با برنامه‌ریزی و طراحی مناسب می‌توانند فضاهای مقاوم در برابر جرم ایجاد نمایند و از وقوع بسیاری از جرائم جلوگیری نمایند.

بنابراین با شناخت رابطه بین نوع و میزان جرم و ویژگی‌های مکانی و محیطی وقوع آنها و برنامه‌ریزی و طراحی و معماری مناسب این‌گونه فضاها، می‌توان میزان ناهنجاری را در شهرها به حداقل میزان ممکن تقلیل داد. دیدگاه گذشته، پیشگیری از وقوع بزهکاری را تنها وظیفه پلیس می‌دانست و اکنون این نگرش بسیار تغییر کرده است. برای کاهش بزهکاری و افزایش ایمنی در سطح شهرها می‌توان به شیوه‌های مختلفی از طریق مردم، مقامات جمعی و برنامه‌ریزان و سایرین اقدام نمود. یکی از این روش‌ها، روش پیشگیری از جرم از طریق

طراحی محیطی است. این، نظریه، بر این ادعا استوار است که می‌توان "با طراحی مناسب و کاربری موثر از محیط از ارتکاب جرم پیشگیری کرد و علاوه بر بهبود کیفیت محیط زندگی، بر ترس ناشی از جرم نیز غلبه نمود" این نظریه هدف و تمرکز خود را بر محیط ساخته شده و جرائم مرتبط و شایع در مناطق مسکونی مانند دیوارنویسی، تخریب و سرقت قرار می‌دهد. به عبارت دیگر، اگر محیط به نحوی طراحی شود که بتواند موجب بهبود نظارت افراد شده، تعلق ساکنان را به قلمرو خود بالا برده و تصویری مثبت از فضا ایجاد کند، فرصت‌های مجرمانه کاهش خواهد یافت و مجرمان از ارتکاب جرم باز خواهند ماند. به عقیده گو سن، این بهترین روش برای به حداقل رساندن جرم است، زیرا به جای تغییر شخصیت تک‌تک افرادی که مرتکب جرم می‌شوند، آسان‌ترین روش، تغییر شرایط محیط است. در واقع با تغییر ساختار و طراحی خیابان‌ها، ساختمان‌های مسکونی، پارک‌ها و... می‌توان از وقوع فعالیت‌های مجرمانه کاست و موجب بهبود امنیت در شهرها شد (مرتضایی، ۱۳۸۱: ۳۳).

پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی روی ارتباط بین اهداف کاربردی، بهره‌فضایی و مدیریت رفتار تاکید دارد. این نگرش سه‌گانه بر پایه سه بعد فضای انسانی استوار است: همه فضاهای انسانی دارای هدف تعریف شده و مشخصی می‌باشد و دارای تعاریف اجتماعی، قانونی، فرهنگی و فیزیکی هستند که یک سری رفتارهای مناسب و شایسته را مقرر کرده‌اند. همه فضاهای انسانی برای حمایت و کنترل رفتارهای شایسته طراحی شده‌اند. شاید در این میان بتوان گفت که نقش و تاثیرگذاری محیط بر جرم، از ابتدا زیاد مورد توجه واقع نشده بود. البته اگر به این مسئله هم پرداخته شده باشد، بیشتر این رویکردها جبرگرایانه بوده و بیشتر بر تاثیرگذاری محیط جغرافیایی و طبیعی بر جرم پرداخته شده است و بحثی پیرامون تاثیر محیط فیزیکی و ساخته شده، بر رفتار مطرح نبوده است. این نظریه از اوایل دهه ۶۰ و ۷۰ میلادی در آمریکا شروع به شکل‌گیری می‌کند و در آثار افرادی چون الیزابت وود، جین جاکوبز، اسچلمو آنجل، اسکار نیومن و سی‌ری جفری، اهمیت طراحی شهری و تاثیر آن بر رفتار و جرم، به وضوح مشاهده می‌شود. در این آثار، نوعی انتقاد از وضع موجود معماری در آن دوره وجود دارد. برای مثال، جاکوبز در کتاب خود، "حیات و مرگ شهرهای بزرگ آمریکا" بیان می‌دارد که می‌توان از طریق کاهش شرایط «گمنامی» و «انزوا» از جرائم غیر رسمی تلقی می‌شود و تا هنگامی که همسایگان نمی‌توانند با یکدیگر تعامل برقرار کنند، جرم همچنان وجود خواهد داشت.

ابزار گردآوری اطلاعات

در این پژوهش، جهت گردآوری اطلاعات از دو روش اسنادی و میدانی استفاده شده است. با منابع کتابخانه-ای شامل کتب یا مقالات، اسناد، طرح‌های توسعه شهری، پایان‌نامه‌های دانشگاهی، نقشه‌ها و منابع مرتبط با

موضوع و نیز شبکه اینترنت، اطلاعات گردآوری و مطالعه شده است. همچنین نمونه‌های مورد نیاز پژوهش از طریق مطالعات میدانی اخذ شده است.

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

در تجزیه و تحلیل اطلاعات این پژوهش، از روش کمی و کیفی جهت تحلیل موضوع مورد بررسی، استفاده شده است.

فرضیه‌های تحقیق

۱- معماری بوشهر از جهت پیشگیری وضعی باعث از بین رفتن فرصت جرم یا سخت شدن امکان ارتکاب جرم می‌گردد.

۲- دستگاه‌های متولی مدیریت شهری بوشهر مانند شهرداری، اداره راه و شهرسازی و... از طریق وضع مقررات و آیین‌نامه‌های قانونی در راستای طراحی محیط شهری و نظارت بر ساخت و سازها از جمله تامین سرانه‌های مورد نیاز شهر، طرح هندسی معابر و... تا حدود زیادی پیشگیری وضعی از جرم تاثیر گذار هستند.

اهداف تحقیق

مهم‌ترین هدف پژوهش حاضر برخورد‌های علمی و عملی به‌ویژه ازم نظر برنامه‌ریزی شهری جهت حل یکی از معضلات بشر امروز است. ب عبارت دیگر این پژوهش بر این نکته تاکید دارد که برنامه‌ریزی مناسب محیط شهری می‌تواند منجر به کاهش فرصت‌های جرم و جنایت و افزایش امنیت عمومی در سطح شهرها شود و از این راه می‌توان جامعه را به سوی سلامت و امنیت بیشتر هدایت نمود و کیفیت زندگی شهروندان را بهبود بخشید. این به عنوان یک روش و نظریه مناسب در بهبود شرایط شهرها از لحاظ امنیت و کاهش CPTED پژوهش در پی معرفی جرائم می‌باشد، همچنین این پژوهش در پی آن است که رابطه بین وقوع جرم و فضا‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و کالبد شهر را مورد بررسی قرار دهد و با ارائه راهکارهایی به حل معضل جرم در بوشهر کمک کند.

ارتباط طراحی و جرم

مبانی نظری تحقیق:

نظریه CPTED باین ادعا استوار است که می‌توان با طراحی مناسب محل سکونت، کار و زندگی افراد، از جرائم ارتكابی در محیط ساخته شده پیشگیری کرد. این پیشگیری، بر این باور است که مجرم ارتكاب جرم را

انتخاب می‌کند، جرم معلول فرصت است، مجرم فردی عقلانی است و جرم انتخابی عقلانی است و تأثیر گذاشتن بر عوامل وضعی را احتراز از تغییر و مبارزه با ضعف های بشری و اصلاح شخصیت افراد است. در نتیجه راه حل مناسب را کم کردن فرصت‌های مجرمانه می‌داند.

نظریه CPTED را می‌توان این گونه تعریف کرد: طراحی مناسب و کاربری موثر از محیط و ساختمان که منجر به کاهش جرم و ترس ناشی از جرم می‌شود (فورچی بیگی، ۱۳۸۹: ۳۴۸). به عبارت دیگر طراحی مناسب و استفاده‌ی درست از محیط می‌تواند علاوه بر پیشگیری از وقوع جرم، کیفیت زندگی را بهبود بخشد و ترس از جرم را کاهش دهد.

تاریخچه نظری CPTED

می‌توان گفت که نظریه CPTED رهیافتی جدید است که سابقه‌ای طولانی دارد. این نظریه محصول دهه‌ی ۶۰ به بعد میلادی در آمریکا است. شاید قبل از این، هیچ‌گاه به این اندازه به تأثیر محیط ساخته شده بر جرم پرداخته نشده بود. بعد از این دهه بود که در اثر فعالیت های افرادی چون جین جاکوبز با کتاب "حیات و مرگ شهرهای بزرگ آمریکا"، اسچلمو آنجل با کتاب "پیشگیری از جرم از طریق طراحی شهری" و النابیت وود با کتاب "جنبه‌های اجتماعی خانه‌سازی در توسعه شهری" جرم بیشتر آشکار شد.

کتاب معروف خانم جیکوبز با نام "حیات و مرگ شهرهای بزرگ آمریکا"، به واقع آغاز تحقیقات در مورد تأثیر عوامل شهری فیزیکی و اجتماعی بر رفتار و تعاملات مردم آنها تلقی می‌شود. وی از جمله کسانی است که نخستین بحث‌ها را در خصوص "زوال شهری"^۱ و ارتباط آن با جرم، انجام داده است. به عقیده جفری، این جاکوبز بود که نخستین جرقه‌های مربوط به چگونگی ارتباط شرایط محیطی با پیشگیری از جرم را بیان کرد. کتاب آنجل با نام "پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی" (۱۹۶۸) اشاره به این امر داشت که چگونه شهروندان می‌توانند نقش فعالی در پیشگیری از جرم داشته باشند. وی کار خود را با مشخص کردن محیط‌هایی که در آن قابلیت ایجاد فرصت برای ارتکاب جرم در آنها فراهم بود، آغاز کرد. وی بر این عقیده بود که بعضی از مناطق در مقایسه با سایر مناطق از میزان جرائم بیشتر برخوردارند، به این علت که فرصت بیشتری برای مجرمان معقول فراهم آورند. به عبارت دیگر، مجرمان از طریق فرایند تصمیم‌گیری، آماج‌های مورد نظر خود را انتخاب می‌کنند و در این فرایند، تلاش و خطر رسیدن به نتیجه‌ی حاصله را مورد ارزیابی قرار می‌دهند.

¹ - Urban Decay

جین جاکوبز ایده‌ی طراحان شهری در آن زمان را به چالش کشید. طراحان شهری عقیده داشتند که محله‌ها باید از یکدیگر مجزا بوده و خیابان‌های خلوت امن‌تر از خیابان‌های شلوغ هستند. وی دربارهٔ ایده‌ی طراحی شهری در آن دوران اعتقاد داشت که روش‌های طراحی شهری، مردم را از افزایش چارچوب‌های اجتماعی برای خود-نظارتی موثر ناتوان می‌سازد. وی برای امن‌تر شدن خیابان‌ها در کتاب خود پیشنهاد می‌کند که فضاهای عمومی از خصوصی از یکدیگر مشخص شوند و کاربری خیابان نیز متنوع و گوناگون شود.

در این دهه (شصت میلادی) بیشتر فعالیت‌ها بر تأکید و اثبات رابطه‌ی میان محیط فیزیکی و جرم قرار داده شده است. از اواسط دهه‌ی هشتاد میلادی با شکل‌گیری نظریه "جرم‌شناسی محیطی"، و نظریه‌های دیگر همچون "پنجره‌های شکسته" و تقویت اصول و مبانی نظری پیشگیری وضعی (نظریه انگلیسی در مقایسه با نظریه پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی)، مبانی نظری پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی نیز قوت بیشتر یافت. البته ریشه جرم‌شناسی محیطی و مطالعه در مورد "نقاط جرم‌خیزی" و مکان‌های خطرناک را می‌توان در اواسط قرن نوزدهم مشاهده کرد. در واقع از همین دهه بر مکان، به عنوان یکی از عناصر چهارگانه‌ی جرم (مجرم، بزه دیده، مکان و جرم) تأکید شده است. نظریه پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی در ابتدا به وسیله جفری ابداع و تنظیم شده است. در همین زمان اصطلاح محدود تری توسط اسکار نیومن تحت عنوان "فضای قابل دفاع" مطرح شد. این دو، کار خود را بر مبنای کار اسپلمو آنجل، الیزابت وود و جین جاکوبز قرار داده بودند. کتاب جفری تحت عنوان "پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی" در سال ۱۹۷۱ منتشر شد. کتاب نیومن که همزمان با کتاب جفری به چاپ رسید "فضای قابل دفاع" نام داشت. دیدگاه نیومن مورد تأیید و حمایت سایر نظریه‌ها چون CPTED قرار داشت. نیومن، جفری را، منشاء اصلی این مفهوم می‌داند و این نظریه را به وی نسبت می‌دهد. دیدگاه نیومن باعث ارتقاء دیدگاه جفری درباره نظریه CPTED شد و منجر به بازنگری مجدد کتاب توسط جفری گشت. جفری جنبه‌ها و ابعاد مختلف این دیدگاه را بررسی کرد و آنها را گسترش داد و نهایتاً در سال ۱۹۹۰ کتاب خود را دوباره منتشر نمود. الگوی جفری از الگوی نیومن بسیار جامع‌تر و کامل‌تر بود.

ارکان و عناصر نظریه CPTED

۱- تعیین قلمرو (قلمروگرایی)

موجود زنده بنا بر خصلت خود مدعی قلمروی خاص است و از آن در مقابل دیگران دفاع می‌کند. هاجر عقیده دارد که اجزای اصلی قلمرو "مشخص بودن" و "دفاع" از آن است. وی بر این باور است که هر حیوان

توسط حباب‌ها یا بالون‌هایی با اشکال غیر منظم احاطه شده است که جهت حفظ فضایی متناسب ما بین یکایک جانوران به کار می‌برد. وی این فواصل را تشریح و آنها را فاصله گریز، فاصله حساس و فاصله شخصی یا اجتماعی خوانده است (بحرینی و تاج بخش، ۱۳۷۷: ۱۹).

میزان وابستگی افراد به محیط درجات مختلفی دارد: بی تفاوتی نسبت به یک مکان، آگاهی از قرارگیری در یک مکان، دل‌بستگی به مکان، یکی شدن با اهداف مکان، حضور در مکان، فداکاری برای مکان (فلاح، ۱۳۸۵: ۳-۶۲). طراحی باید به گونه‌ای باشد تا فضاهای عمومی، خصوصی و نیمه خصوصی از یکدیگر متمایز باشند. زیرا اگر این فضاها تفکیک شوند هر فرد نسبت به فضای خود احساس تعلق خواهد کرد و در نتیجه در صورت ورود فردی غریبه یا مهاجم وی مورد مراقبت و نظارت ساکنین قرار خواهد گرفت. نتایج یک مطالعه انجام شده نشان می‌دهد که تعدادی از سارقان برای ارزیابی میزان خطر سرقت از معیار قلمروگرایی استفاده می‌کنند.

۲- نظارت یا مراقبت

اگر مجرم تصور کند که در صورت ارتکاب جرم در معرض نظارت و مشاهده قرار خواهد گرفت، اگر چه به واقع نیز این گونه نباشد، احتمال ارتکاب جرم توسط وی کمتر خواهد شد. در مطالعه‌ای که در رابطه با گرایش‌ها و افکار مجرمان انجام شده است، دو عامل در متوقف کردن مجرمان بسیار موثر تلقی شده است: اول، نشانه‌ها و علائم تصرف و دیگری، نظارت. سارقان بر اهمیت نظارت ساکنان محله صحنه گذاشته‌اند و بعد از مالکان، همسایگان را مهم‌ترین افراد برای نظارت بر محله معرفی کرده‌اند.

۳- تصویر و نگهداری از فضا

این نظریه بر این نکته اشاره دارد که امنیت و قابلیت زندگی در یک فضا بستگی به درک و تصویری دارد که ساکنین و محله‌های مجاور از آن فضا دارند. هویت مکانی بخشی از هویت فردی است. پروشانسکی برای نخستین بار در سال ۱۹۷۸ به طرح مسئله رابطه شهر و شخصیت پرداخت. وی هویت مکانی را این گونه تعریف می‌کند: هویت مکانی، بخشی از زی‌ساخت‌های هویت فردی انسان و حاصل شناخت‌های عمومی او در باره جهان فیزیکی است که انسان در آن زندگی می‌کند (رضازاده، ۱۳۸۰: ۶-۷). نگهداری بهتر از محیط علاوه بر افزایش قلمروگرایی در میان ساکنین، احساس تعلق به فضا را ارتقا داده و این حس را القا خواهد کرد که این محله دارای فضای امنی است و کوچک‌ترین انحراف و خطایی در این محیط با واکنش رو به رو خواهد شد.

یک پنجره شکسته و تعمیر نشده خود نشانه‌ای از این است که هیچ کس نگران نیست و بنابراین شکستن پنجره‌های بیشتر هیچ هزینه‌ای نخواهد داشت (ویلسون و کلینگ، ۱۳۸۲، ۱۸۱).

۴- سخت کردن آماج جرم

این روش سنتی‌ترین روش پیشگیری از جرم و در عین حال یکی از اجزای نظریه CPTED است. این روش بر این فرض است که می‌توان از طریق کاهش درجه آسیب‌پذیری آماج‌هایی که فرصت ارتکاب جرم را فراهم می‌آورند از وقوع جرم جلوگیری کرد (نجفی ابرندآبادی و هاشم بیگی، ۱۳۷۷: ۳۲۳). این نظریه به این معناست که آماج‌ها و اشیایی که معمولاً مورد تخریب یا سرقت واقع می‌شوند به نحوی طراحی شوند که در برابر جرم مقاوم بوده و از تخریب یا سرقت مصون بمانند (مرتضایی، ۱۳۸۱: ۱۴).

۵- فعالیت پشتیبانی

شامل استفاده از طراحی به منظور تشویق ساکنین در جهت استفاده و حضور بیشتر در فضا است. این جز از نظریه CPTED با دیگر اجزا سبب می‌شوند تا چشمان ناظر در مکان افزایش یابند و این مانع از ارتکاب جرم می‌شود.

پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی در ایران

امنیت که یک عامل مهم برای سکونت است، فقط توسط نگهبانان و پلیس ایجاد می‌شود و ساکنان مسئولیتی در ایجاد امنیت توسط نظارت عمومی ندارند. میزان جرائم بر اساس انواع مکانه‌ها و فضاها متفاوت است. در واقع قبلاً در ایران و بقیه کشورها، فضاهای شهری شامل میدانها و خیابان‌هایی بود که طراحی شده و مشخص بودند. اما در دوره اخیر هنگامی که دسترسی‌ها بخواهند مکان خود را در شهر بیابند، آن‌گاه ایجاد فضاهایی را می‌نمایند که گم شده‌اند و امکان نظارت دید بر آنها کم است و یا وجود ندارد و بنابراین تبدیل به فضاهای غیر قابل دفاع می‌شوند. در ایران در زمینه پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی اقداماتی انجام شده، از جمله، شهرداری تهران شروع به کنترل فضای زیر پل‌ها و زیرگذرها نموده و با ایجاد بعضی تجهیزات در آن، سعی در تبدیل به یک فضای شهری زنده برای شهروندان نموده‌اند. اگر یک نظارت طبیعی در این فضاها وجود داشته باشد، این فضاها می‌توانند یک فضای شهری مناسب باشند، اما اگر تمام جنبه‌های فضای شهری مناسب نشده باشد و توجهی به نور و نظارت عمومی در آنها نگردد این فضا تبدیل به یک فضای غیر قابل دفاع خواهد شد. این نکته در بعضی موارد نشان‌دهنده این است که فضاهای عمومی به نحوی تجهیز نشده‌اند که تمام گروه‌های اجتماعی

به عنوان مثال زنان یا بچه‌ها یا معلولان بتوانند از آنها به طور مساوی استفاده کنند. به علاوه توجهی به مبلمان شهری و مشکلاتی که آنها می‌تواند ایجاد کنند نمی‌شود. درحالی‌که مبلمان شهری و طراحی آن، عاملی مهم در به وجود آوردن فضای غیر قابل دفاع می‌باشد، مثل پل‌های هوایی.

باید گفت که شهرنشینی در ایران پدیده‌های فزاینده محسوب می‌شود. داده‌های آماری و نیز نرخ رشد جمعیت شهری کشور حاکی از استمرار افزایش جمعیت است این در حالی است که اغلب یافته‌های تحقیقاتی پژوهش-گران بر وجود رابطه آماری مستقیم، بین افزایش جمعیت و نرخ جرائم، آسیب‌های اجتماعی صحنه‌می‌گذارد. بنابراین از یک سو جامعه شهری در ایران رو به افزایش و از سوی دیگر افزایش نرخ جرائم و آسیب‌های اجتماعی قابل پیش‌بینی است. از این رو هر چند که طی سال‌های گذشته اقداماتی در حوزه‌های مختلف از جمله حوزه انتظامی و نیز پیشگیری‌های اجتماعی از طریق آموزش‌های رسمی و غیررسمی در دوران مختلف کودکی، نوجوانی، جوانی و برای جلوگیری از روند رو به افزایش جرائم فعالیت‌های مشهود در خور توجه انجام شده است با وجود این به نظر می‌رسد جامعه شهری ما و نیز نظام اجتماعی و نظام شهرسازی ماخوذه آن هنوز از دست نامرئی شهرسازی در پیشگیری از جرائم شهری غافل مانده است. اغتشاش فضایی و کالبدی حاکم، بر اغلب سیمای شهرهای کشور به‌ویژه شهرهای بزرگ حاکی از این است که هنوز ضوابط و مقررات شهرسازی از کارآمدی لازم برخوردار نشده است و هنوز جامعه حرفه‌ای و اجرایی ما از توان لازم جهت ساماندهی محیطی که فراهم آورنده آسایش و امنیت محیطی گردد برخوردار نشده است. حال آن که روان‌شناسان محیطی در تحقیقات و پژوهش‌های علمی خود اثر تظاهرات ناهنجار شکلی را بر ایجاد الگوهای رفتاری به اثبات رسانده‌اند. معاونت شهرسازی وزارت مسکن در سال ۱۳۸۲ با درک این مسئله به منظور شناخت ویژگی‌های محیط فضاهای شهری امن و در نهایت تدوین ضوابط شهرسازی کاهش شرایط جرم‌خیزی در فضاهای شهری کشور لزوم انجام مطالعات را در این زمینه احساس کرده و این طرح را به اجرا می‌گذارد. محصول فرایند این مطالعه پس از ارائه ۳ جلد گزارش در قالب بخش‌های نظری و مطالعات میدانی به تدوین پیش‌نویس مقررات سامان‌دهی فضاهای شهری به منظور پیشگیری از جرائم انجامید (صالحی ۱۳۸۷: ۴۳).

جرم در شهر بوشهر

این شهر به دلیل موقعیت خاص خود در منطقه و استان، طی دو دهه اخیر دگرگونی‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی سریعی را تجربه کرده است. علاوه بر این، طی چند سال اخیر مهاجرت‌های بسیاری به این شهر صورت گرفته است و جمعیت آن را به میزان قابل توجهی افزایش داده است و موجب مسائل و مشکلات متعددی شده است. از جمله این مشکلات عدم توازن بین جمعیت و امکانات موجود در شهر، تراکم بالای

جمعیت، کمبود مسکن، مشکلات آمد و شد، افزایش حاشیه‌نشینی و از همه مهم‌تر میزان قابل‌توجه جرائم و کج‌روی‌های اجتماعی در آنهاست. علاوه بر این، بررسی میزان ارتکاب جرائم در این شهر طی چند سال گذشته، نشان می‌دهد. میزان رشد ورودی به زندان شهر بوشهر در سال ۱۳۸۹ نسبت به سال ۱۳۸۴، ۶.۴ درصد، سال ۱۳۹۰ نسبت به سال ۱۳۸۹، ۲.۴ درصد افزایش داشته است (اداره زندان‌های استان بوشهر، ۱۳۹۲).

نکته حائز اهمیت اینکه در شهر بوشهر همانند دیگر شهرهای کشور و حتی جهان، دستگاه قضایی و انتظامی بیشتر با **دریای آزادت** قضایی و کیفری به مقابله با جرم برمی‌خیزد. در واقع این امر به جای مبارزه با مجرم در دستور کار قرار می‌گیرد. همان‌طور که تجربه نشان داده است، این امر در جهت کاهش ناهنجاری‌ها چندان مثمر ثمر نیست و آن چه تمامی اندیشمندان بر آن اتفاق نظر دارند این است که بر **دریای آزادت** پیشگیرانه تاکید شود، یعنی با شناسایی عوامل بروز جرم و شرایط تسهیل‌کننده ارتکاب رفتارهای ناهنجار و حذف یا کاهش اثرات آنها از بروز جرم پیشگیری شود. آن چه مسلم است مکان، زمان و انگیزه و توانایی مجرم، سه عامل اصلی پیدایش رفتار مجرمانه است. توجه به این سه عامل و مشخصات آن می‌تواند تاثیر بسزایی در اتخاذ **دریای آزادت** پیشگیری از وقوع جرم ایفا نماید. در این میان نقش عامل مکان (محیط) بسیار تعیین‌کننده است.

تحقیقات اثبات نموده است، که مجرمین در انتخاب محل وقوع جرم کاملاً سنجیده و منطقی عمل می‌نمایند و در حد امکان محدوده‌هایی را برای ارتکاب جرم برمی‌گزینند که شرایط بهتر و مناسب‌تری را (برای ارتکاب جرم و فرار پس از ارتکاب) داشته باشد. بنابراین چنانچه بتوان از نقطه نظر مکانی-فضایی امکان ارتکاب جرم و فرصت‌های کج‌روی را از مرتکب آن گرفت و یا این فرصت‌ها را کاهش داد و به حداقل رسانید، جامعه سریع‌تر راه سلامت را پیموده و نرخ تبهکاری در شهر به طور قابل‌ملاحظه‌ای کاهش خواهد یافت (کلانتری، ۱۳۸۰).

یافته‌ها

در این پژوهش یافته‌ها بر اساس دو دیدگاه با تاکید بر طراحی محیطی ارائه می‌شود. الف) وجود فضاهای غیر دفاع (ب) یافته‌های آماری با تاکید بر جرم سرقت که بیشترین آمار را در شهر بوشهر داراست.

الف) فضاهای بی‌دفاع

فضاهای بی‌دفاع شهری جایی است بین حوزه خصوصی و حکومتی که نه واجد عنصر نظارتی است و نه تعلق خاطر به آنها شکل می‌گیرد؛ از این‌رو می‌تواند بستری برای آسیب‌های اجتماعی و فعالیت‌های غیرمجاز و ناهنجار از ریختن زباله تا استفاده از مواد مخدر، سرقت، تجاوز به عنف و ... را فراهم آورد. فضاهای بی‌دفاع

در شهرهای بزرگ معمولاً شکل می‌گیرند که در آنها، کنترل فیزیکی و اجتماعی وجود ندارد. خصیصه‌های فضاهای بدون دفاع شهری عبارت‌اند از

- مکانی که به کسی تعلق ندارد و کسی از آنها مواظبت نمی‌کند و از دیده‌ها محفوظ هستند؛
- بستر مناسبی برای وقوع فعالیت‌های غیرمجاز و هنجارشکن؛
- از نظر حفاظتی مرده، اما از نظر اتفاق افتادن مسائل نابهنجار فضاهایی فعال و زنده هستند؛
- فاقد موانع واقعی و نمادی نبوده، دارای حوزه تعریف شده مشخصی نمی‌باشند؛
- امکانات نظارتی لازم را به وجود نمی‌آورند و مرز و محدوده قابل اندازه‌گیری ندارند؛
- فضاهایی هستند که دارای کارکردهای خاصی نبوده و از نظر هنجارهای اجتماعی به درجات گوناگون نامطلوب تلقی می‌شوند؛
- فضایی که دچار **کژکارکرد** شده است؛
- هیچ‌گونه اثر مثبتی در محیط اطراف و برای شهروندان در بر ندارند و میان عناصر شهر پیوستگی ایجاد نمی‌کنند.

فرآیند شکل‌گیری فضاهای بی‌دفاع

- سطح کلان سه شامل فرآیندهای ساختاری جامعه است که از تاریخ آن جامعه و ارتباطات جهانی و فرآیندهای منطقه‌ای و تناقضات ناشی از برخورد این مقولات، نشأت می‌گیرد. در سطح کلان مجموعه‌ای از علل اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و به طور کلی ساختاری در پیدایش آسیب‌های اجتماعی شهری و استفاده نامناسب از فضاهای شهری دخالت دارند؛
- سطح میانی سه تحلیل پیدایش فضاهای بدون دفاع، با نهادها و سازمان‌ها و تصمیم‌گیری‌ها ارتباط می‌یابد.
- سطح خرد سه بیشتر علل کالبدی و فضایی در پیدایش فضای بدون دفاع مطرح می‌شوند. فرم فضا و کالبد عامل مهمی در جان بخشیدن به فضاهای شهری است.

شاخصه‌ای فضای بی‌دفاع شهری

مصادیق مهم ترین فضاهای بی دفاع شهری در شهر بوشهر

۱ - ساختمان ها و ابنیه های متروکه و فضاهای ایجاد شده ناشی از عملیات ناتمام عمران شهری

تصویر ۴-۱ نمونه فضای غیر قابل دفاع (ساختمان متروکه)

رکود ساخت و ساز باعث نیمه تمام رها شدن ساختمان های زیادی شده که به نوبه خود مشکلات عدیده ای را برای کل کشور از جمله بوشهر ایجاد کرده است. متأسفانه مدیران شهری به دلیل مشغله زیاد و ورود در مسایل مختلف از جمله جمع آوری زباله، آسفالت، کنده کاری و... از موارد مهمی چون دریای آزاده ناتمام غافل شده اند. ساختمان هایی که زمان طولانی از عمر ناتمام ماندن آن می گذرد، تأثیر نامطلوب روانی و آشفتگی بصری در

شهروندان ایجاد می‌کند. اگر شهر را یک موجود زنده فرض کنیم، ساختمان‌های نیمه‌تمام همچون یک عضو بیمار بهداشت جسمی و روانی شهروندان را در معرض مخاطره قرار داده است.

تصویر ۴-۱ نمونه فضای غیر قابل دفاع (ساختمان نیمه‌کاره)

۲- بوستان‌های فاقد روشنایی مناسب و پارک‌های جنگلی

ایمنی در پارک‌ها به عوامل مختلفی مانند فرهنگ پارک‌نشینی، مسائل اجتماعی، الگوهای رفتاری، استفاده‌کنندگان، موقعیت‌های جغرافیایی و اقلیمی و طراحی و برنامه‌ریزی بستگی دارد، که در این میان برنامه‌ریزی و طراحی محیطی دارای اهمیت بیشتری است. برنامه‌ریزی و طراحی محیطی با شناخت ویژگی‌های مؤثر مکانی و شرایط محیطی در کنار سایر اقدامات دیگر، می‌تواند موجب پیشگیری از ناامنی و افزایش امنیت فیزیکی و روانی گردد.

پارک‌ها و فضای سبز شهری از مهم‌ترین عوامل مؤثر در شکل‌دهی به پایداری اجتماعی‌اند و به عنوان یکی از شاخصه‌ای توسعه‌یافتگی جوامع محسوب می‌شوند، اما عوامل متعددی مانند مشکلات زندگی شهری، ایمنی، امنیت و متناسب نبودن امکانات مورد نیاز، روند استفاده از این مکلن‌ها را کاهش داده است.

تصویر ۴-۳ نمونه فضای غیر قابل دفاع (بوستان‌های فاقد روشنایی - پارک لیان)

این عکس تصویری از طرح احداث پارک لیان بزرگ ترین و وسیع ترین طرح پارک سازی و فضای سبز در خاورمیانه است را نشان می دهد. این پارک نیز از رونق ساخت و ساز افتاد پارکی با چندین کیلومتر مربع در حومه ی شهر بوشهر بعد از محله ی سبزآباد و سرتل و پشت رادار نیروی هوایی ارتش می باشد. این پارک به جای این که محلی برای تجمع خانواده ها باشد که خستگی خود را به در کرده و بچه های پاک و معصوم آنها در آن به بازی های کودکانه پردازند به علت عدم پیگیری و عدم صرف بودجه، به محلی برای تفریح و شرارت اشرار تبدیل شده است. به علت در حومه بودن این پارک و عدم وجود امکانات روشنایی محلی برای تجمع معتادان جهت استعمال مواد مخدر و شرب مشروبات الکلی تبدیل شده است.

تصویر ۴-۴ نمونه فضای غیر قابل دفاع (بوستان های فاقد روشنایی - پارک لیان)

این عکس نیز ادامه همان بحث پارک لیان واقع در منطقه سبزآباد سرتل و قسمت پشت رادار نیروی هوایی ارتش می باشد. زمین خشک و تپه های خاکی و عدم وجود روشنایی از معایب این پارک است.

تصویر ۴-۵ یک کوچه باریک در بوشهر که به یک پارک عمومی و مجتمع تئاتر منتهی می‌شود. این کوچه نورپردازی ضعیفی دارد و امکان نظارت شبانه در آن وجود ندارد

۳- عدم ارتباط ساختمان‌ها با فضا

داشتن ارتباط بصری و عملکردی و فعالیتی ساختمان‌ها از طریق بالکن مشرف، پنجره، مغازه‌ها و دیگر فعالیت‌های جاری در ساختمان‌ها است.

تصویر ۴-۵ نمونه فضای غیر قابل دفاع (عدم ارتباط ساختمان با فضا)

۴- نقاط فرورفته یا برآمده:

فضاهایی که سبب قطع امتداد بصری می‌شوند و فرصت‌های مناسبی برای پنهان شدن فراهم می‌کنند.

تصویر ۴-۵ نمونه فضای غیر قابل دفاع (عدم ارتباط ساختمان با فضا)

نمونه فوق نمونه‌ای از یک طراحی ضعیف در ساخت سرویس بهداشتی در پارک پرندگان بوشهر در فضایی تاریک و احاطه شده در پرچین‌ها و دیوارهای بلند که امکان نظارت رهگذران از بیرون رفته است.

۵- پارکینگ مجتمع‌های مسکونی نمونه طراحی بدون دفاع

منشاء بسیاری از مشکلات در مجتمع‌های مسکونی، به محل پارک خودروها بر می‌گردد. نه تنها سرقت خودرو یا سرقت وسایل خودرو در این مکلن‌ها رخ می‌دهد، بلکه بزه‌کاران به‌ویژه در شب در این مکلن‌ها اقدام به خرابکاری یا ایجاد خطر می‌نمایند. برخی راهبردهای پیشگیری بزه‌کاری در پارکینگ‌ها به شرح زیر است:

۱- احداث **گاراژ** در پیون هر ساختمان که از دید و نورپردازی مناسب برخوردار باشد در اولویت بعدی قرار دارد.

تصویر ۴-۵ نمونه فضای غیر قابل دفاع (پارکینگ نامناسب)

پارکینگ خودرو باید دارای نورپردازی مناسب و در نزدیکی محل سکونت باشد و از خانه‌های مجاور دید داشته باشد تا میزان بزه به حداقل برسد. نمونه فوق فاقد این موارد است.

تصویر ۴-۶ نمونه فضای غیر قابل دفاع (پارکینگ نامناسب)

گاراژهای سرپوشیده که از خیابان یا خانه‌های مجاور دید ندارند به نوعی سارقین و متجاوزین احتمالی را به ارتکاب بزه ترغیب می‌نمایند.

تصویر ۴-۷ یک پارکینگ خیابانی خودرو در بوشهر که پرچین‌ها مانع نظارت طبیعی رهگذران از خیابان‌های مجاور است.

ب) یافته‌های آماری با تاکید بر جرم سرقت

در این پژوهش با توجه به بالا بودن آمار سرقت به صورت موردی جرم سرقت را در نقاط مختلف مورد بررسی قرار داده.

خیابان‌ها و پیاده‌روها

حدود ۴۵ درصد از جرائم سرقت‌ها در حاشیه خیابان‌ها و پیاده‌روها انجام شده است. این سرقت‌ها بیشتر مربوط به کیف‌زنی و سرقت اتومبیل و لوازم آن و موتورسیکلت می‌باشد.

کاربری مسکونی

حدود ۲۲ درصد از سرقت‌ها از منازل مسکونی صورت گرفته، سرقت از منازل مسکونی به صورت پراکنده بیشتر در محلات مسکونی و شهرک‌های مسکونی شهر رخ داده است.

کاربری تجاری

قریب به ۲۰ درصد از سرقت‌های مورد بررسی در این پژوهش، از مراکز تجاری صورت گرفته است. سرقت از مراکز تجاری در اکثر موارد از بخش مرکزی و تجاری شهر یعنی محدوده بازار انجام گرفته است. همچنین

سرقت‌های متعددی در خیابان‌های سنگی، چهار راه انقلاب، عاشوری اتفاق افتاده است، سرقت‌هایی نیز به صورت پراکنده در بی سیم، مدرس، باغ زهرا، به وقوع پیوسته است. اگرچه تعداد این سرقت‌ها به نسبت بخش مرکزی بسیار کمتر است. ملاحظه می‌شود که سرقت از مراکز تجاری بیشتر از بخش تجاری شهر و مکلن‌هایی از شهر که کاربری غالب آن تجاری است اتفاق افتاده است.

سایر کاربری‌ها

در سایر مکان‌های شهر نیز تعداد معدودی سرقت اتفاق افتاده است، از جمله در مراکز اداری سه درصد از کل جرائم سرقت اتفاق افتاده است. سرقت در ساختمان‌های نیمه‌کاره نیز سه درصد از کل جرائم سرقت انجام گرفته است که بیشتر در تنگک روی داده است. سه درصد دیگر از جرائم سرقت نیز مربوط به پارکینگ‌های عمومی و خصوصی می‌باشد. از پایانه‌ها و ایستگاه‌های حمل‌ونقل و مراکز تفریحی و ورزشی و فضاهای سبز نیز یک درصد از جرائم سرقت اتفاق افتاده است.

تاثیر شرایط فیزیکی در ارتکاب جرم در شهر بوشهر

۱) تاثیر شلوغی و خلوتی و نوع کاربری در ارتکاب بزه سرقت بی‌شک خلوتی محیط، موقعیت و فرصت ارتکاب جرم را تشدید می‌نماید. بدیهی است در محیطی که افراد در معرض دید هستند، کنترل‌های اجتماعی مانع بروز بسیاری از رفتارهای ناهنجار می‌شود، برعکس مکان‌های خلوت مکلن‌هایی هستند که به دلیل عدم وجود کاربری‌ها و عملکردهای نامناسب یا روشنایی کافی، بی‌نظمی‌ها و به هم‌ریختگی‌های فیزیکی و... مکان‌های رها شده هستند، که مورد استفاده مردم قرار نمی‌گیرند. از آنجایی که در این مکلن‌ها کنترل و نظارت اجتماعی اندک است، به راحتی امکان اقدامات بزه‌کاری میسر است. طبیعی است با تغییر ویژگی‌های محیطی، مکان‌های خلوت از طریق بالا بردن تراکم جمعیت و فعالیت‌ها، می‌توان امکان تردد شهروندان را در این گونه فضاها فراهم کرده، در نتیجه با افزایش نظارت اجتماعی می‌توان باعث کاهش شدت جرم‌زایی مکان‌های خلوت شد.

همان قدر که مکان‌های خلوت در وقوع جرائم مختلف موثر می‌باشند، مکان‌های شلوغ و پر ازدحام نیز به همان اندازه در بروز برخی جرائم خاص مهم هستند. جرایمی مثل کیف‌زنی و جیب‌زنی بیشتر در مکان‌های شلوغ و متراکم انجام می‌گیرند. بنابراین هم تراکم پایین و هم تراکم بالا در مکان‌های مختلف شهر در بروز جرائم مختلف

موثر می‌باشند. به نظر می‌رسد وجود یک نوع تراکم متوسط در فضاهای عمومی شهر می‌تواند جهت کاهش جرائم مناسب‌تر باشد. در شهر بوشهر نیز وضع به این گونه است. نتایج پژوهش نشان داده که ۸۰ درصد مجرمین مکان‌های خلوت را جهت انجام اعمال غیرقانونی خود انتخاب کردند و ۲۰ درصد مکان‌های شلوغ را برگزیدند. همچنین نشان داد که ۶۶ درصد از مجرمینی که محل‌های شلوغ را جهت انجام جرم سرقت انتخاب کردند، مرتکب جرم کیف‌زنی و ۱۸ درصد نیز مرتکب سرقت از مراکز تجاری شده‌اند. نکته حائز اهمیت این است که، هیچ‌کدام از مجرمین جهت سرقت از منازل مسکونی، محیط‌های شلوغ را برگزیده‌اند.

۲) سرقت در روز و در شب

میزان وقوع انواع سرقت در شهر بو شر از یک الگوی یکسان تبعیت نمی‌کند، هر کدام از انواع سرقت در شرایط زمانی و مکانی خاصی به وقوع پیوسته‌اند. بعضی از جرائم بیشتر در طول روز و در شرایط مکانی خاص صورت گرفته و برخی بیشتر در طول شب و در مکان‌های ویژه‌ای رخ داده‌اند. به‌طور کلی بیشتر جرائم سرقت در نواحی مختلف شهر بوشهر در طول روز اتفاق افتادند. مطابق اطلاعات مربوط به جرم‌شناسی شهر، میزان سرقت‌های روز در شهر بوشهر بیشتر از شب است.

بیشترین تعداد جرم سرقت که در هنگام شب اتفاق افتاده است، مربوط به سرقت از منازل مسکونی است که ۳۷ درصد سرقت‌های شب را شامل می‌شود. زیرا در شب به دلیل تاریکی و خلوت بودن معابر و محلات مسکونی و همچنین به دلیل اینکه ساکنین منازل در حال استراحت می‌باشند. سارقین راحت‌تر دست به سرقت می‌زنند. طبق تحقیقات سرقت از منازل مسکونی ۳۷ درصد سرقت‌های شبانه و ۱۹ درصد سرقت‌های روزانه را شامل می‌شود. این امر بیانگر این مطلب می‌باشد، که مناطقی از شهر که کاربری مسکونی درصد بالایی از کاربری‌ها را به خود اختصاص داده به دلیل خلوت بودن امکان وقوع جرم به‌ویژه جرم سرقت بالاست.

سرقت از مراکز تجاری و مغازه‌ها بیشتر در طول روز انجام گرفته است. به گونه‌ای که ۲۳ درصد از سرقت‌های روز را در شهر بوشهر تشکیل می‌دهد و این سرقت‌ها بیشتر در بخش مرکزی شهر رخ می‌دهد. سرقت از مراکز تجاری در میان سرقت‌های شبانه رتبه دوم را دارد و ۲۶ درصد این سرقت‌ها را تشکیل می‌دهد. ولی به‌طور کلی سرقت از مغازه‌ها و مراکز تجاری در هنگام روز بیشتر از شب اتفاق می‌افتد. این امر به دلیل شلوغی این گونه مراکز می‌باشد، که مجرم بعد از ارتکاب جرم به‌راحتی می‌تواند، از محل ارتکاب جرم بگریزد.

امکانات محل وقوع جرم سرقت جهت فرار یا مخفی شدن

طی بررسی‌های به عمل آمده ۳۰ درصد از مجرمینی که مرتکب سرقت شده‌اند، کوچه‌های باریک و پر پیچ و خم را جهت فرار یا مخفی شدن مناسب دانستند. ۲۶ درصد مکان‌های خلوت، ویرانه‌ها و ساختمان‌های خالی از سکنه را انتخاب کردند. ۱۲ درصد شلوغی محل، ۹ درصد تاریکی محل وقوع جرم، ۶ درصد فضای سبز و ۴ درصد عدم حضور نیروهای انتظامی را جهت فرار یا مخفی شدن مناسب دانست. کوچه‌های پیچ‌درپیچ که بیشتر در محلات مسکونی بافت‌های قدیمی شهرها موجود است، به دلیل شرایط کالبدی خاص، پیچیده بودن و تداخل کوچه‌ها در یکدیگر امکان مناسبی را جهت فرار یا مخفی شدن مجرمین فراهم نموده است. مجرمینی که در این گونه محلات مسکونی مرتکب جرم شده‌اند به راحتی از موقعیت کوچه‌ها استفاده کرده و خود را از محل وقوع جرم دور ساخته‌اند. از تعداد کل مجرمینی که کوچه‌های باریک و پیچ‌درپیچ را جهت فرار یا مخفی شدن خود برگزیده‌اند ۳۹ درصد مربوط به جرم سرقت از منازل مسکونی و ۳۰ درصد مربوط به سرقت موتورسیکلت یا لوازم آن است که از موقعیت کوچه‌ها برای فرار خود استفاده کرده‌اند. بی‌شک مهم‌ترین هدف برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری، توزیع بهینه و متناسب کاربری‌ها در مناطق مختلف شهر است. بنابراین برنامه‌ریزی باید به گونه‌ای متوازن و متعادل انجام گیرد که انواع مختلف کاربری‌ها و خدمات در تمام نقاط شهر توزیع شوند تا تمرکز کاربری‌ها در بخش‌های خاصی از شهر موجب تراکم بیش از حد جمعیت و فعالیت‌ها در این نواحی نشود. در غیر این صورت تراکم و ازدحام بیش از حد موجب بروز مشکلات و مسائل مختلفی خواهد شد و رفاه و آسایش شهروندان را با مشکل مواجه خواهد ساخت. با توجه به کاربری اراضی در شهر زنجان، بخش مرکزی شهر مملو از کاربری‌های مختلف تجاری، اداری و خدماتی است. در مقابل مناطق دیگر شهر از جمله شهرک کارمندان، شهرک فجر، شهرک آزادگان، کوی فرهنگ، زیباشهر و... مناطقی هستند که بیشترین کاربری آنها مسکونی است و کاربری‌های دیگر به میزان کمتری در این مناطق در نظر گرفته شده است. و این امر خود عامل بسیاری مهمی در وقوع جرم می‌باشد.

رابطه بین افزایش ارتفاع ساختمان‌ها و میزان جرم سرقت

به نظر اسکار نیومن ساختمان‌های چندطبقه بیشتر در برابر بزه‌کاری آسیب‌پذیر هستند. زیرا بخش قابل توجهی از این ساختمان‌ها توسط ساکنین آنها قابل رویت نیست و ساکنین این نوع ساختمان‌ها بر نواحی اطراف خود از جمله خیابان‌ها، فضاهای بیرون ساختمان، راهروها، راه‌پله‌ها نظارت کامل ندارند. دیدگاه نیومن در مورد شهر

بوشهر هم صدق می‌کند. در بخش مرکزی شهر به دلیل ارزش اقتصادی بسیار بالای زمین رشد شهر عمودی است و از حداقل زمین حداکثر استفاده، به عمل می‌آید. به گونه‌ای که انواع کاربری‌ها و فعالیت‌ها در طبقات مختلف ساختمان‌های این بخش مستقر است. بنابراین تراکم ارتفاعی این بخش از شهر به نسبت سایر نقاط شهر بیشتر است. می‌توان دریافت بیشترین ارتفاع ساختمان‌های شهر بر بخش مرکزی و کانون جرم خیز شهر مطابقت دارد.

نتیجه‌گیری و ارائه راه کار

امنیت عامل بسیار مهم و شرط اساسی برای یک مجموعه مسکونی یا اداری است. امنیت در محل کار یا زندگی از طریق عوامل مختلفی قابل تامین است که یکی از آنها طراحی مناسب و سازگار با اصول و ضوابط ایمنی و پیشگیرانه است. البته در کنار این مطلب به این نکته باید توجه داشت که تحقق امنیت و پیشگیری از جرم بدون توجه به عوامل اجتماعی، اقتصادی، مدیریت مناسب، پلیس کارآمد، و... امکان‌پذیر نیست. از آنجا که جرم و پدیده شهرنشینی با یکدیگر ملازمه دارند، در پاره‌ای از کشورها مدیریت پیشگیری از جرم به وزارت مسکن و شهرسازی و شهرداری‌ها محول شده است. از این رو یکی از مسائل مربوط به توسعه شهرها، معماری پیشگیرانه شهری محسوب می‌شود. بنابراین با توجه به اینکه وزارت مسکن، متولی پیشگیری از جرم است، می‌توان در ایجاد شهرک‌ها و شهرهای جدید و توسعه شهرهای موجود از یافته‌های جرم‌شناسی پیشگیرانه استفاده کند. توجه به این مطلب ضرورتی است که معماری پیش‌گیرنده از جرم می‌بایست با سایر ملاحظات معمول در شهرسازی و ساخت اماکن مسکونی از قبیل زیباسازی، صرفه‌جویی اقتصادی، رعایت حقوق و آزادی فردی، خلوت و حریم خصوصی فرد هم‌خوانی و مطابقت داشته باشد. اصول طراحی محیطی با رویکرد پیشگیرانه می‌تواند به گونه‌ای آسان، ارزان و کارآمد در هنگام ساخت یا تعمیر مجموعه‌های مسکونی اعمال گردد.

در این میان تحلیل فضایی جرائم با رویکرد کانون‌های جرم خیز به صورت راه‌کاری موثر برای کنترل پیشگیری از جرائم شهری است. این تحلیل‌ها به مدیریت شهری و سایر مسئولان ایمنی شهر از جمله مسئولان قضایی و انتظامی این امکان را می‌دهد که با اقدامات پیشگیرانه شامل شناسایی محدوده‌های جرم خیز شهر در آینده و ارائه راه‌کارها برای ایمن‌سازی و بهبود شرایط فعلی و اقدامات کنترل و درمانی در کانون‌های جرم‌خیز فعلی که با

درک عامل بروز جرم از ابعاد کالبدی است. تصمیمات لازم را برای از بین بردن و یا کاهش آثار این عوامل در سطح شهر اتخاذ نمایند. این امر در مورد شهر بوشهر نیز صادق می‌باشد.

منابع و ماخذ

الف) منابع فارسی

- اردبیلی، محمد علی (۱۳۸۴)، **حقوق جزای عمومی**، جلد اول، انتشارات میزان، چاپ هشتم.
- آریانپور کاشانی، منوچهر (۱۳۷۷)، **فرهنگ پیشرو آریان پور**، انتشارات نشر الکترونیکی و اطلاع‌رسانی جهان رایانه، جلد چهارم، چاپ اول.
- اشنایدر، ریچارد و کیچن، تد، (۱۳۸۷)، **برنامه‌ریزی (شهری) برای پیشگیری از جرم**، ترجمه: فرزانه سجودی، انتشارات میزان، چاپ اول.
- انوری، حسن (۱۳۸۲)، **فرهنگ بزرگ سخن**، جلد دوم و ششم، انتشارات سخن، چاپ دوم.
- بیات، بهرام و همکاران (۱۳۸۷)، **پیشگیری از جرم با تکیه بر رویکرد اجتماع محور**، انتشارات معاونت اجتماعی ناجا، چاپ اول.
- پاک روش، کبری (۱۳۸۷)، **بزه‌دیده شناسی: رویکردی جدید به بزه**، فصلنامه مطالعات و امنیت اجتماعی، سال چهارم، شماره سیزدهم.
- پایا، علی (۱۳۸۲)، **ابهام‌زدایی از منطق موقعیت (بخش اول)**، مجله نامه علوم اجتماعی، شماره بیست و یکم
- پایا، علی (۱۳۸۵)، **ابهام‌زدایی از منطق موقعیت (بخش دوم)**، مجله نامه علوم اجتماعی، شماره بیست و هشتم.
- پایا، علی (۱۳۸۶)، **عقلانیت نقادانه و منطق موقعیت: رهیافتی، کارآمد برای روش‌شناسی دانش آموزش و پرورش**، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، سال ششم، شماره بیست و یکم.
- پروین، ستار (زمستان ۸۵ بهار ۸۶)، **پیشگیری از جرم با تأکید بر پیشگیری اجتماعی از جرم**، فصلنامه مطالعات اجتماعی، شماره هشتم و نهم.

- پیکا، ژرژ، (۱۳۷۶)، پیشگیری از جرائم و شهرنشینی، ترجمه: عزیز طوسی، ماهنامه دادرسی، سازمان قضایی نیروهای مسلح شماره دوم.
- جیسون، سوزان و ویلسون، پل آر (۱۳۸۷)، طراحی محیطی جرم ستیز: پیشگیری جرم از طریق طراحی محیطی، ترجمه محسن کلانتری و ابوذر سلامی بی رامی، انتشارات دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا، چاپ اول.
- رزن بام، دنیس پو همکاران (۱۳۸۱)، پیشگیری از جرم، ترجمه: حمید رضا حبیبی، انتشارات معاونت آموزش ناجا، چاپ اول.
- ستوده، هدایت الله و همکاران (۱۳۸۷)، روان‌شناسی جنایی، انتشارات آوای نور، چاپ پنجم.
- عمید، حسن (۱۳۶۳)، فرهنگ فارسی، انتشارات امیرکبیر، چاپ اول.
- کلک وهن، ایان (۱۳۸۷)، طراحی عاری از جرم، ترجمه: مهرداد رایجیان اصلی و حمیدرضا عامری سیاهویی، انتشارات میزان، چاپ اول.

ب) منابع انگلیسی

- Nelson, A. L. Nelson, R. D. F. Bromley, C. J. Thomas (2000) "Identifying Micro- Spatial and Temporal Patterns of Violent Crime and Disorder in the British City Centre". Applied Geography 21(2001) pp. 249-274
- Osgood, W. D. Wilson, K. J. O'Malley, M. P. Bachman, G. J. Johnston, D. L. (1996) "Routine Activities and Individual Behaviour". American Sociological Review, Vol. 61 (August:635-655)
- Piquero, R. A. Tibbetts, G. S. (2002) Rational Choice and Criminal Behaviour: Recent Research and Future Challenges. Rutledge
- Plass, S. P. Carmody, C. D. (2005) "Routine Activities of Delinquent and Non- Delinquent Victims of Violence Crime". American Journal of Criminal Justice: AJCJ; Spring, 29, 2; Criminal Justice Periodicals pg 235
- Potchak, M. levy (2006) Place- based Crime Prevention: Using Opportunity Structures and Environmental Characteristics to Estimate Crime. (Doctoral Dissertation) The state University of New Jersey.

- Siegel, J. L. (1998) Criminology. Wadsworth Publishing Company
- Weisburd, D. Telep, Cody, W. Braga, Anthony, A. (2010) The Importance of Place in Policing: Empirical Evidence and Policy Recommendations. Swedish

Effects of Construction and Architecture situational crime prevention in Bushehr

Dr. Ismail Abdullah²

Dr. Arsalan Koosha³

Rasoul Shamsi⁴

Abstract:

During recent decades, affected by changes in economic, social and cultural development worldwide revolution in information and communication technology and a parallel increase in social disorder in most developed countries and developing new insights for delinquency prevention is presented. One of the types of crime prevention strategies One of the types of crime prevention, situational crime prevention strategies through construction and architecture. Situational crime prevention, crime is based on the simple concept of savings opportunities arising from the environmental consequences and in this case, it should be possible to change the physical environment to reduce crime. This study is based on situational crime prevention theory and techniques of writing research based on the type of target applications on the basis of data collected from the survey is. This study aimed to promote awareness of home owners, architects and urban designers on the concept of crime prevention through construction and architecture that seeks to increase security, reduce opportunities for crime and urban development is achieved. Accordingly, Bushehr has been chosen as a case study. Taken during the investigation, it can be concluded that with a balanced distribution of various land uses in the city on the one hand, it increases social surveillance in crowded areas in the city. On the other hand reduce the high population density and activity in the dense parts of the city and thus be prevented the incidence of crimes.

Keywords : Construction, Architecture, Situational crime prevention, Environmental design, Opportunities for crime, Environmental Conservation, Bushehr

² - Phd ,Assistant Professor, Department of Sociology, Islamic Azad University of bushehr

³ - Phd ,Assistant Professor, Department of Sociology, Islamic Azad University of bushehr

⁴ - M.A – criminal law-email - shamsi65341@gmail.com